Сюди, на корчування дніпровських плавнів, приїхала вона по оргнабору з партією закарпатських лісорубів, яких трималася й зараз, хоча й не була нікому з них ні дружиною, ні коханкою.

Маша-венгерка — звали її в плавнях. І коли після роботи хлопці-лісоруби з урочища Темного, що приходять купатись до плавневої річки Бузулук, жартівливо заводять на тім березі:

Ой венгерко, венгерко, венгерко, Позич мені люстерко, люстерко...—

то кожному, ясна річ, неважко догадатись, що це співається про неї, про Машу з верховинського лісо-хімзаводу.

Найближчою людиною їй тут була її подруга Стефа, обважніла блондинка з гніздом кіс на голові, з якою Маша в один день і завербувалась на дніпровські роботи. Більшість завербованих познайомились між собою уже в дорозі, коли розбитний і хвалькуватий вербовщик правив їх залізницею у Запоріжжя, в трест. Побуряковілий від безконечних стограмівок, він усю дорогу похвалявся перед дівчатами, що вдарить ось телеграму і зустрінуть їх з музикою, але на місці ніякої музики не виявилось, у тресті їм довелося довго чекати якогось начальника, а коли він, нарешті, прибув, то вийшло так, нібито вони ще й винні.

— Фронт робіт вас жде, а ви тут марнуєте час, стільки людино-одиниць втрачаєм!

Маші не сподобалось тоді це слово "людино-оди-ниці", і вона лукависто запитала, що доно має визначати, але така вільність образила начальника, і він, нахмурившись, сказав, щоб поменше балачок, і звелів негайно відправляти всіх на місце розробок.

На автобусній зупинці місцеві люди з шанобливою цікавістю оглядали їхнє лісорубське знаряддя, карпатські тайстри, вишивані киптарики та чорні гірські капелюхи-кресані на чоловіках; а коли автобус підійшов, то всіх верховинців з їхніми топірями та гнучкими пилками в руках люди пропустили вперед без черги, мов яку-небудь делегацію.

Наступного дня вони опинилися в плавнях, на далекім глухім урочищі Вовчиха. Щоправда, Вовчихою воно звалося раніше, а зараз в нарядах "Ліспромгоспу" значиться просто як "квадрат вісімнадцять". Пуща, глушина. Ах, попався б тут Маші під руку отой про-пийдуша вербовщик, що золоті гори обіцяв, вербуючи дівчат на новобудову! Обіцяно було казкове електричне місто над Дніпром, життя культурне та веселе, а замість того — годуй плавневих комарів та слухай щовечора жаб'ячі концерти.

"І в оцій ямі жити? — не раз думала Маша, нудячись, згадуючи гори, смоляний та оцетовий запах рідного заводу.— Здуріти можна!"

Дивно, що досі не втекла звідси. Якби втекла, мабуть, полегшено зітхнув би товариш Писанка, майстер дільниці, який з кожним днем все більше зазнає прикростей від оцієї норовливої карпатської доброволки. Як скаже, як утне що-небудь — перед усіма з тебе посміховисько зробить. Ось вона йде йому назустріч поміж наметами, поблискуючи очима, викрасовуючись у своїх жарких на смаглявій шиї коралях.

— Слухайте сюди, товаришу майстер!

— Слухаю, Машо.

— Тягати колоди — то не є добре для жінки, а ще такої тендітної, як я,— при цьому вона грайливо поводить плечем.

— А для кого ж добре?

— То було би добре для вашого живота. Пирскають, визираючи з намету, дівчата. Майстер,

поглянувши на округле своє черевце, що тяжіє донизу, ніби запхнутий під сорочку гарбуз, змушений теж посміхатись.

— Дався тобі мій живіт.

— Не про нього мова. А що на тяжку роботу більше не йду, то це кажу вам певно.

Товариш Писанка розводить руками:

— На важку не хочеш, то йди на легку.

— І на легку не бажаю: на легкій ніц не зароблю.

— О напасть! — чухає потилицю товариш Писанка.— То куди ж мені тебе послати?

— Хмиз палити пошліть, ще я там не була. Я люблю ватри розводити.

І хіба їй відмовиш? Хай іде, бо, правду кажучи, хочеться майстрові, незважаючи на поважні його літа, щоб ця клята верховинка була ним вдоволена.

Де тепер найвищі в плавнях вогнища, то — її, венгер-чині. Палить з дівчатами начухраний хмиз та корчо-маччя, і, мабуть-таки, по норову прийшлася їй ця робота, бо до табору повертається в піднесеному настрої і ніби зовсім не втомлена.

Викупавшись після роботи у чистій плавневій річці і, як для танців, вирядившись у свої модельні, он вона, веселоока, неквапом походжає

поміж наметами, все ніби жде когось. Навіть товаришу Писанці приємно дивитись, як вона отак походжає — і постать, і хода в неї якась зваблива, дівоча... Незрозуміло, кого вона жде, для кого виряджається в оцей надвечірній час? Бо хоч залицяльників тут не бракує, проте Маша не раз уже привселюдно давала одкоша то одному, то другому, особливо буфетникові, дебелому чолов'язі з амністованих, що найупертіше в'язнув до неї.

У присутності Маші він завше заводить мову про те, що хотів би, нарешті, збудувати свою власну міцну сім'ю, і при цьому багатозначно поглядає на венгерку.

— Будуйте, хто ж вам не дає,— лукаво зауважувала на це Маша.— Але чи то правда, нібито не одні вже аліменти за вами ганяються?..

Регіт знімався серед лісорубів, бо всі знали, що це таки факт: ганяються.

Одного разу одержала Маша лист, був він з трикутним штампом польової пошти на конверті. Обрадувана, просяяца, збігши до річки, взялася його читати, та, видно, лист виявився не таким, на який сподівалась: прочитавши, гнівно подерла, на дрібні пелюстки посікла його й пустила за водою.

В ту ніч — чули дівчата — плакала Маша в наметі.

— Чого ти? — підсіла до неї Софа.*— Ще плакати за ним... Та я б на твоєму місці!.. З твоєю вродою! Вони б у мене плакали, а не я!

Маша ковтнула сльози, зітхнула:

— І оце мені в віддяку від нього за всі мої переживання? Брудна лайка та глум? Ну коли так — не бачити ж йому більше мене!

— Ще знайдеш по серцю, Машо. О, скільки їх! Чуєш, он і зараз за Бузулуком співать, піснею до тебе залицяються.

За річкою справді чути було жартівливі голоси про венгерку: то горланили хлопці з урочища Темного, що, незважаючи на пізній час, прийшли аж сюди, до Бузулука, купатись.

— Жартують,— сказала Маша, вслухаючись.

— Хто жартує, а хто й ні. Хіба мало до тебе залицяються?

— Що ж, хай. Вільна віднині я, і кожному вільно до мене залицятись.

* * *

Серед свіжого відкритого порубу далеко видніється наметами Писанчин табір: віковий ліс з його зеленою прохолодою уже відступив, і з кожним днем він відступає все далі, відходить у небуття Великий Луг, — одні товстелезні колоди лежать безладно розкидані по ділянці, мов полеглі на полі бою. Місцевий плавневий лісник, що іноді завертає сюди, переслідуючи бакенщикових кіз, похмуро дорікає лісорубам:

— Ага, сплюндрували? Дорубались, що й холодка над головою нема? Стривайте, ще не раз пошкодуєте.

Бакенщикові кози й зараз тут, їм теж жарко, і вони, шукаючи затінку, забралися в намет, призначений під червоний куток, і звідти крізь віконця в наметі визирають їхні козині цікаві мордочки.

Сонце стоїть майже в зеніті, земля гаряча, здається, й голубінь неба над плавнями розігрілася теж.

Край наметів, під нашвидкуруч збитим дерев'яним навісом, гаряче пахне борщем — люди обідають.

За прилавком буфету владарює буфетник — огрядний бритоголовий дядюга з чорними вусиками. Над ним висить обліплена мухами липучка, і, випростову-ючись, він щоразу торкається лисиною об неї.

Неподалік час від часу пронизливим залізним вереском озивається точило: доки люди мають справу з борщем, точильник відточує їм інструменти.

В одну з пауз, коли точило, зупинившись на мить, перестало верещати, вухо товариша Писанки, який саме обідав, вловило інший звук — віддалений звук директорського глісера на річці. Схопившись з-за столу, майстер підтрусом подався до берега, патлатий, помічник його з фотоапаратом і набитою фотографіями польовою сумкою (він цим підробляє тут) кинувся слідом за майстром.

Із-за повороту річки справді вимчав ліспромгоспів-ський глісер. Навпроти табору він зробив крутий віраж, збивши над собою світлий вихор водяної пилюки, аж невелика райдуга зблиснула, заграла в ній.

Коли глісер зупинився, на берег, крім мотористa Мишка, зійшов ще один чоловік, якого тут мало хто знав: високий худорлявий юнак у льотчицькім кашкеті й розстебнутім кітелі без погонів.

— Інструктор райкому Шелюженко,— шепнув Писанці помічник.

— Ні, вже не інструктор,— розмашисто збігаючи від берега на пагорб, посміхнувся приїжджий і, здоровкаючись, відрекомендувався як новий голова робіткому.

— Здрастуйте, здрастуйте, будь ласка,— вдавшись до своєї вітальної медової формули, люб'язно усміхався Писанка.— Просимо оглянути. Бачите, як живемо: в полотняних хатах!

Вогнем пашіло від брезенту наметів; у декотрих наметах брезент із боків було піднято, виднілись там напівголі люди, що вже спочивали після обіду.

Біля вітрини з пожовклим номером газети "Лесная промышленность" Шелюженко на мить затримався, потім у супроводі Писанки зайшов під навіс.

— Здрастуйте, товариші!

— Здрастуйте.

Стало тихо. Застиг у настороженості буфетник, поклавши м'ясисті руки на прилавок; зацікавлено примовкли лісоруби, які, щойно вставши з-за столу, курили тут же, в холодку під навісом; стихли й голоси дівчат, які ще хвилину тому щебетали й сміялися біля своїх мисок.

Край столу над мискою з гарячим борщем сиділи Маша і Стефа, чекаючи, видно, доки вичахне. При наближенні Шелюженка Стефа з неприхованою жадібністю стала розглядати його, а Маша тільки скоса блиснула на нього своїми білками з-під чорних вигнутих брів, явно невдоволена тим, що приїжджий застав її за таким прозаїчним заняттям — біля миски з борщем, за грубо витесаним незграбним столом.

Товариш Писанка, стоячи збоку, бачив, що погляд приїжджого, як і погляд кожного, хто вперше приїздив сюди, мимоволі затримався на Маші, на її суворому, густо-смаглявому обличчі та чорному розкішному волоссі, що спадало хвилями аж на плечі. Загоріла красдва рука недбало лежала на столі, пальці знічев'я пощипують надірвану пачку з печивом "Українське".

— Що ж це ви, дівчата: борщ із печенням їсте? — запитав Шелюженко.

— Доводиться,— буркнула Стефа.— Солодко живеться.

— А де ж хліб? — обернувся Шелюженко до майстра.

Писанка поспішив пояснити, що — не секрет — перебої з хлібом бувають, хоч і не його в цьому вина.

— Але ж і не моя,— сердито додав голос із-за прилавка буфетник.

— Може, покуштувати бажаєте? — запропонував Писанка, помітивши, що Шелюженко уважно розглядає вичахаючу перед дівчатами страву.— Ви ж не відмовите, дівчата?

Стефа, витерши ложку, мовчки поклала її перед Шелюженком. Маша так само без слова посунула до* нього' надірвану, розцяцьковану орнаментом пачку з печивом.

Узявши ложку, Шелюженко глянув на Машу:

— Беріть же й ви.

Вона скинула на нього очима, глибоко, серйозно, ніби зважувалась на щось особливе. Потім обережно взяла пальцями ложку.

І ось вони почали їсти. Це схоже було на якесь причащання, так неквапливо, урочисто орудували вони ложками, мовчки, з якоюсь значущістю несучи їх у повітрі до губів, надкушуючи потім крихке солодке печиво під то серйозними, то насмішкуватими поглядами присутніх. Тихо було довкола них, і, лише коли вони, відклавши ложки, переглянулись, майстер дозволив собі пожартувати:

— Знаєте, товаришу робітком, яка в нас тут, у лісорубів, прикмета існує?

— А яка?

— Коли двоє отак посьорбають з одної миски, то майстрові вже метикуй: уже думай про окрему палатку для них...

Маша аж потемніла з рум'янцю, стала як мулатка.

— Ніж отак базікати без толку,— кинула сердито,— ви б краще кіз отих з червоного кутка повиганяли: всю вашу агітацію пожують.

Лісоруби та дівчата засміялись, а майстрів помічник і справді кинувся виганяти з намету кіз, для пострaху заміряючись на них зачохленим фотоапаратом.

Щоб венгерка не додала чого-небудь гострішого — адже від неї всього можна чекати! — майстер сам доспїшив заговорити до Шелюженка, голосно вихваляючи перед ним своїх лісорубів. На совість, мовляв, працюють, підганяти не доводиться. Майстри, нічого не скажеш...

— Особливо оці закарпатці,— він вказав Шелюжен-кові на гурт стовплених під навісом лісорубів, що, незважаючи на спеку, не розлучалися зі своїми киптариками.— Люблять працювати. Ніяк тільки до гонга їх не привчиш, самі собі режим дня встановили.

— В чому ж він полягає?

— А в тому, що, тільки зоря зазоріє, уже їх нікого не застанеш в наметах: рубають, поки не жарко. Удень же, коли спека, сплять у лісі, висипляються за те, що вночі не доспали. А увечері потім знов рубають,

до темноти, і на гонг не зважають. "Ми,— кажуть,— не гратися їхали сюди".

— А то таки справді не гратись,— зауважив один з лісорубів, літній уже, красивої гірської статі гуцул.

— Яць Дідук, вожак нашої найкращої бригади,— відрекомендував його майстер.— Замість чотирнадцяти кубів по двадцять дає, а то й більш...

Шелюженко з повагою глянув на гуцула, що з незалежним виглядом попихкував великою різьбленою люлькою.

— Обвиклись тут уже в нас?

— Атож. Щоправда, вербоматку валити тяжче, ніж смереку чи навіть бука, але ж платня красна...

— Заробляєм по-шахтарському,— весело відгукнувся з гурту молодий гуцул з орлиним носом.

— Чи не тому й цигарки всі "Шахтарські" палите? — глянувши на молодь, пожартував Шелюженко.

— Палимо "Шахтарські", бо інших в буфеті не буває,— стали пояснювати лісоруби.— "Верховини" хіба що кому жінка посилкою пришле.

Шелюженко дістав блокнот і став робити в ньому якісь помітки.

— І про кіно запишіть,— раптом сказала Стефа, стежачи за його олівцем.— Ніколи кіна не буває.

— А в суботу чого не поїхали? — заперечив їй майстер і, обернувшись до Шелюженка, став пояснювати про той суботній випадок.— Вимагають, дайте, мовляв, машину, поїдем цілим культпоходом у кіно в Покровське. Дав їм машину. Так, думаєте, поїхали? Набилося в кузов стільки, що ресори тріщать. Якби на порон з'їхали, то й порон потопили б... Шофер вимагає — встаньте із половини! Але хто ж встане? Ні той не хоче, ні той. Так весь вечір і простояли на місці.

— А чого не дадуть сюди пересувку? — стояла на своєму Стефа.— Що ми, дикуни які-небудь? Загнали нас у хащі, корчуй і корчуй, ніби в цьому все щастя.

— Таке наше виробництво,— зауважив майстер.

— Виробництво! — передражнюючи, сказала Мата.— На виробництві і клуби, і лекції, і кіно, і волейбол, а тут... Вечорами тільки й чуєш, як жаби квакають.

— І від комарів рятунку нема,— виходячи з намету, зауважив заспаний, закудланий шофер Самарський.— На п'ятнадцятій дільниці хоч розчином якимсь намети оббризкали, а в нас, скільки не кажи, все як об стіну...

Зацікавлені розмовою, з наметів один по одному вибиралися скуйовджені, з заспаними обличчями трактористи, електрики і все густіше обступали Шелюженка. Він помітив, як осторонь кілька немолодих лісорубів, оточивши Дідука, енергійно умовляють свого бригадира сказати ще щось, певне, дуже для них важливе.

— Про вагони скажи, про вагони! — чулося відтіль. Шелюженко запитав, у чім річ, про які вагони

йдеться.

Гуцул, ступивши наперед і з довірою дивлячись на Шелюженка, став викладати суть скарги. На запрацьовані гроші вони, лісоруби, закуповують хліб у тутешніх колгоспах і хочуть організовано відправити його додому, до Мукачевого.

— Закуповуєм не тому, що дома безхліб'я,— пояснив гуцул, помітивши здивований погляд Шелюженка.— Просто пшениця тут дуже файна, колгоспи охоче нам лишки свої продають.

Ще коли вербувались, обіцяв їм вербовщик, що для відправки хліба їм тут допоможуть дістати вагони, а тепер ніхто ие хоче собі сушити цим голову.

— Директор обіцяв, заступник обіцяв, а тепер ось до вас,— мовив гуцул. "Ще й ви,— мовляв,— пообіцяйте",— так зрозумів Шелюженко те, що лісоруб хотів сказати, але з делікатності не сказав.

— Гаразд,— у цьому ми вам допоможемо,— подумавши, пообіцяв Шелюженко.

Доки він, схилившись край столу, робив запис, Маша через стіл допитливо, серйозно дивилась на нього, на вилинялий льотчицький його кашкет, на зосереджене білоброве обличчя з хлоп'ячими ямочками на щоках. Дивно було їй, що навіть зараз, коли він не сміявся, хлоп'ячі оті ямочки все не сходили, все ніби всміхалися на щоках.

Крізь гурт лісорубів до Шелюженка проштовхнувся буфетник.

— Питатиме зараз, чи має він право будувати тут свою сім'ю,— почулося серед дівчат.

Але не встиг буфетник заговорити, як десь від річки пролунав дзвінкий голос мотористa Мишка:

— Гляньте: шуліка! На рибу "полює.

Усі висипали з-під навісу на сонце, зупинились на кручі. За річкою в порожньому білястому небі самотньо кружляв великий плавневий шуліка. Ось він стрімг голов шугонув униз, на плесо річки, черкнувся води і вже знову знявсь у височінь з вихопленою з води живою рибиною: вона ще билась, тріпалася, виблискуючи у нього в дзьобі.

— Ого якого коропчука вхопив! — вигукнув майстер і став розповідати Шелюженкові, як днями отут розігралася була ціла баталія: шуліка, шугонувши отак згори, загнав пазурі в щуку, але щука виявилась таких розмірів, що, тонучи, потягла і пернатого з собою .у воду. Згодом виринули обоє клубком: те втопилось, а те сконало в пазурях.

— Довоювались,— похмуро сказав літній гуцул, прикурюючи в Дідука з його різьбленої люльки.

Неподалік Шелюженка, не втручаючись у розмову, стояли в обнімку Маша і Стефа. Задумливі погляди їхні розтеклися в повітрі, де вже й шуліки нема, самі лиш шершні, сліпці та прозорокрилі цикади танцюють... Мовби піддавшись їхньому настрою, їхній замріяності, Шелюженко теж задивився у той бік, у порожнє небо, що вже по-серпневому тьмарилось, южилось на обріях.

Десь біля буфету вдарив гонг — пора було на роботу.

* * *

Усі розмови цього вечора в таборі точилися довкола відвідин "білявого робіткома", як назвала Шелюженка Стефа. Чи виконає він свої обіцянки, чи не забуде про оті свої помітки, що ставив їх у блокноті?

— Хіба він перший приїздить? Хіба йому першому скаржимось? — презирливо кривився буфетник під час вечері.— Наївний народ. Для нього ви людино-одиниці, й не більше!

Буфетників приятель, шофер Самарський, теж настроєний був скептично. Копійки, мовляв, не варті його обіцянки...

— А дядько Яцько ось ще й вагонів від робіткому жде,— глузливо казав він, киваючи на Дідука.— Ждемо ж, вуйку?

— Жду,— твердо відповів гуцул.

Маша сама — проти звичайного — участі в цих розмовах не брала, сиділа на пеньку біля свого намету, аж ніби чимось присмучена. Можна було подумати, що їй до цього всього байдуже — і до робіткомових відвідин, і до Дідукових вагонів, і до в'їдливих пащекувань буфетника та Самарського. Просто сидить і дивиться на згасаючий за плавнями захід. А насправді їй чомусь дуже хотілося, щоб Шелюженко таки дотримав свого слова, щоб він заткнув горлянку оцьому амністованому буфетнику та його підспівувачу. Коли ж вони надто вже розійшлися в нападках на Шелю-женка, вона не втерпіла, вигукнула з якимсь ревнивим почуттям:

— Годі вам молоти язиками! Що ви знаєте про людину?

Вранці — ще до схід сонця — в табір прибула машина з гарячим, щойно з пекарні хлібом. У час обіду привезли свіжі газети. І хоч це, може, просто так випадково збіглося, але Маша одразу приписала все Шелюжен-кові: це він, він!

Г відчула в душі щось схоже на гордість за нього.

А коли незабаром на дільницю було одержано ще й волейбольну сітку з м'ячем, то тепер і зовсім не залишалось місця для сумнівів, тепер навіть Стефа мусила погодитись, що це його, робіткомова, турбота.

Увага, виявлена Шелюженком, стосувалась, звісно, колективу в цілому, одначе Маша сприймала його дії так, ніби він хотів усім цим — і усуненням перебоїв з хлібом, і газетами, і волейбольною сіткою — виявити увагу їй, Маші, особисто, їй насамперед. Чомусь вірилось, що й серед безлічі своїх робіткомівських клопотів хоч коли-не-коли та й згадає він її, згадає, як причащались вони отут борщем з одної миски, закушуючи його солодким печивом "Українське".

Волейбольну сітку Маша взялась напинати сама, бо їй здалося, що хлопці роблять це надто повільно, а коли сітка була напнута, Маша оббігала намети і всіх, навіть найвайлуватіших, розколошкала:

— Грати!

Товариша Писанку теж витягла з його ханського намету і так, як був — простоволосого,— поставила на майданчику собі в супротивники.

Що за весела була тут гра! Товариш Писанка то заплутувався в сітці, мов карась, то, бравуючи, пробував відбивати м'яч навіть головою, а одного разу, на втіху глядачам, він крізь сітку потрапив просто в обійми розпаленій Маші-венгерці.

Інші гравці мінялись, а Маша, здавалось, заповзялася всіх переграти, її міцні загорілі ноги зблискували то на одній половині майданчика, то на другій, жаркі циганські коралі так і танцювали на шиї, здавалось, вони ось-ось обірвуться і розсиплються по землі.

Мабуть, грала б до ночі, але приїхав касир, і всі кинулись одержувати зарплату.

— Багато гребонула? — запитав буфетник, коли Маша, одержавши гроші, жужмом запихала ах у свою маленьку міську сумочку.

— На мене стачить.

— Якщо не вистачить, звертайся до мене.

— А ти мені хто: чоловік чи кавалір?

— А що, не файний був би кавалір? — буфетник з хвацьким виглядом торкнув пальцем чорну щіточку своїх вусів.

— Ніхто не каже: файний. Мов кіт, роз'ївсь, тільки мишей не ловиш...

І вона, грайливо помахавши йому сумочкою, пішла поволеньки поміж наметами, як по проспекту.

Діялось це в суботу, і багато хто з місцевих, одержавши зарплату, роз'їхались додому. З усього дівочого намету зосталося їх у таборі тільки двоє: Маша та Стефа.

Перед сном Маша, взявши тліючу головешку, обкурила в наметі димом, щоб повиганяти геть комарів, але незабаром їх знову налетіло повно. Влежати не можна було: великі, болотяні, вони так і впивались в обличчя.

Роздратована комарами, Стефа знов завела розмову про те, що було їхньою не раз уже обміркованою таємницею: тікати! Ще до приїзду Шелюженка між ними вирішено було, що діждуться получки і одразу ж тікатимуть звідси. Безсовісно ошукав їх той пропий-душа-вербувальник: буде вам і те і се, а де воно? Подадуться в Каховку чи на іншу новобудову або ж до себе в Карпати — домовились твердо. І ось тепер, коли получка їхня, складена докупи, лежала в Машиній сумочці, Маша раптом приголомшила подругу несподіваним проханням:

— Залишаймось, Стефонько, ще!

Стефа аж підвелася в темряві на своїй постелі.

— То чому? Вже передумала?

— Вже.

— Але чому, чому? Що оце в волейбол награлася? Що кіно обіцяють? Але ж пуща, дебря як була, так і є! Десь оце музика, танці, веселощі, а наша з тобою тут молодість одцвітає — серед комарів!

— А я вже якось призвичаїлась. І робота мені до смаку.

— Чи й не щастя. Все норму давай, все корчуй та корчуй, а плавням тим і кінця не видно.

— Ех, Стефонько! — Маша схопившись, стала знов викурювати головешкою комарів.— Не норми страшні... Якби могла одного чоловіка в себе залюбити — сама їм усі плавні викорчувала б!

* * *

Середина серпня. У плавнях цвіте синім васильковим цвітом залізняк. Останнє, з чого бджоли мед беруть. Вранці, тільки розжевріється схід, у небі над плавнями, знявшись десь із степового аеродрому, вишуговують реактивні. Пролітаючи швидше власного звуку, вони, мов блискучі алмазні голки, прошивають небесну блакить, залишають за собою сліпучо-білі димові тасьми, і коли Маша виходить уранці з намету, щоб іти на роботу, зір її найперше звертається туди, в небо, до реактивних. Вона думає про відважного льотчика, що ото вимережує небо, і все він їй постає чомусь в образі білявого в льотчицькім кашкеті робіт-кома Шелюженка.

Земля в цей ранній час уся в росах — рясних, кра-пелистих. Синій цвіт залізняка, папороть, квасець, заячий холодок, густа, мов ліанами перевита, плавнева зелень і навіть кабель, що вужем тягнеться в траві

від пересувних електростанцій,— усе аж плющить в цей час від роси, і коли Маша йде лісом, то їй лісоруби кидають жартома вслід:

— Пішла Маша по пояс у росах.

І мовиться це нависпів, майже коломийкою.

А вдень палить спека, вищать всюди електропилки, з важким шумом падають вікові дерева. Все далі відступає плавневий ліс, все більшає відкритих вирубаних ділянок. У двобої з Великим Лугом перемагає сокира та пилка зубата. Останнім часом у плавні нагнали багато техніки, на лісових річках набудували поронів, і тепер уже всюди можна проїхати, пройти. Лісовози не встигають вивозити розкрижоване дерево, і його тут же, на лісосіках, вкладають у штабелі, кріплять кіллям або в'яжуть в плоти, готують до майбутньої повені. Щоправда, плавневий ліс своєрідний, на будівельний матеріал він мало годиться, і тому лише частина його йде в складометри, решта ж — у вогонь.

Надвечір усі плавні оповиваються димом, на всьому їхньому просторі пахне гаром та розігрітими за день теплими озерами. Горять облиті мазутом корчомакува-ті, такі, що їх і ліквідувати важко, так звані неліквідні верби, горить начухраний хмиз, і там, де багаття розкладає Маша, полум'я виметує вище осокорів. Вона любить, щоб вогнище її було найвищим, їй здається, що той, кого вона жде, по цьому буйному високому полум'ю неодмінно вгадає, де працює вона.

Якось через їхню ділянку ішов грузовик на урочище Темне, і на підніжці його, вхопившись рукою за дверцята кабіни, стояв Шелюженко. Біля дівчат грузовик зупинився.

Шелюженко підійшов до гурту і, не помічаючи ревнивого й настороженого погляду Стефи, яким вона провела його, по-дружньому звернувся до Маші:

— Я так і знав, що це ваше вогнище.

— А як ви знали?

— Примітне. І водій каже: "Ото де найвище, то й її, венгерчине".

Маші, видно, але жарко стало від цих слів.

— А чому вас так довго не було?

— Та все обминав, соромно було, не добувши вагонів.

— А нині — невже добули?

— Добув.

Маша була мало зацікавлена в тих вагонах. Це більше турбувало її літніх хазяйновитих земляків, у них діти, а їй... що їй — одинокій? Одначе звістка, що вагони є, що він, дотримавши слова, таки десь вивоював їх для лісорубів, порадувала зараз Машу так, що аж дівчата були здивовані.

Робітком розмовляв з нею всього кілька хвилин, потім, ставши на підніжку грузовика, він поїхав далі, а Маша сміючись кинулась до Стефи, стиснула її в обіймах.

— Ось побачиш,— гаряче шепнула,— він приїде знов!

Він приїхав ще того ж вечора, повертаючись із сусіднього урочища. Лісоруби, пошабашивши, зібралися в цей час біля озера, яке ще недавно було лісовим, а зараз лежало серед відкритого порубу, обміліле, висихаюче. У ньому було повно риби, і, щоб добро не пропадало* майстер організував тут же колективний вилов. Робилося просто:

засукавши холоші, лісоруби на чолі з самим майстром забродили в воду і, добре скаламутивши її, запускали руки в теплу озерну гущу. Здалеку можна було подумати, що то вони вибирають з каламуття великі білі чашки лілей в подарунок дівчатам, які ходили по березі, одначе лілеї були бродіям ні до чого, вони, бродячи, топтали їх байдуже, а замість того на берег тільки й летіло щось важке, опецькувате, мов качани, по березі раз по раз тільки й чулося: шльоп! та шльоп! та шльоп!

То була риба. Вона вже купами билася на сухому, і дівчата, підбираючи улов, одразу ж заходились чисгати ще живих в'язів та линів на юшку.

За цим заняттям і застав їх Шелюженко, скочивши з грузовика і наближаючись до озера пішки.

— Ваша доля не вмирала,— гукав майстер до Шелю-женка, ще здалеку помітивши його.— Юшка буде перший сорт!

— Раз вагони є, то тепер і юшка нам смакуватиме,— вибираючись із води, привітно заговорив до Шелюженка бригадир лісорубів Дідук.— Ради такого випадку й по келишку випити не гріх. Ви ж не відмовитесь підтримати компанію?

— Остання, може, юшка в цих плавнях,— заговорив Писанка, вибравшись услід за лісорубами з води, і доки дівчата клопоталися біля казана,— став розповідати, як прибув він сюди навесні із жменькою своїх найперших "десантників", як буйно все тут було залито повінню: не одразу навіть острівець знайшли, де можна було б пристати та вивантажити перший трактор, електростанцію, намети.— А тепер останні ось на очах озера висихають — і плавням скоро кінець, а який же був рай,— у голосі його забриніло щось схоже на смуток.

— Самі рубаєте, самим і шкода? — запитав Шелюженко.

— А таки шкода,— погодився майстер.— Якби на мене, я б його зовсім не рубав. До того ж хіба це ліс? Більше у вогонь його йде, ніж у складометри. А для клімату, в боротьбі з посухою, цей ліс незамінну службу служив. Яке роздолля було тут усьому живому: і звірині, і птаству, і рибам... Це ж, по суті, єдиний отут наш південний ліс, заповідним би йому бути, а він під сокиру йде.

— Але ж водозборище будувати треба?

— Ніхто не перечить: будуй. Тільки ж необов'язково, будуючи одне, все інше нищити. Вирубати — це найпростіше, найлегше. А щоб отак помізкувати: від

Атлантики, від океану, людина зуміла дамбами відгородитись, уся країна, як скажімо, Голландія, під дамбами, нижче рівня моря живе. А ми? При такій силі, при такій техніці, коли земснаряди за добу гори землі намивають, і не застосувати дамбування, не врятувати нам ці ліси? Ні, не по-хазяйському це,— що мені не кажіть.

Дамби, дамбування — це було щось нове, те, над чим досі не задумувався Шелюженко. А що, коли оцей Писанка, який при першім знайомстві так неприємно вразив його своєю запобігливістю та чинопочитанням, що, коли саме він міркує зараз як справжній господар, душею вболіваючи за народне добро? А ми, часом не розібравшись до ладу, спішимо, женемо, рубаємо з плеча тільки тому, що так проектувати зручніше та нібито обійдеться дешевше...

— Юшка готова, просимо! — сказала Маша, і Шелюженко, глянувши на неї, був вражений незвичайним, радісно розпаленим блиском її очей.

Тільки почали розсідатися біля казана з юшкою, як, де не взявшись, лащачись до лісорубів, підбіг знайомий пес-кудлай, а вслід за ним підійшов і сам господар — лісник Кушу гум. Суворий, статечний, з рушницею на плечі й, незважаючи на літа, дивовижно стрункий —

стрункий, як цівка отої рушниці, що в нього на плечі. Все на ньому підтягнуте, добре припасоване, борода й вуса акуратно підстрижені, спереду на картузі виразно поблискує лісницька емблема у формі двох золотих дубових листків. З його появою на мить усі відчули себе ніяково, наче він застав їх на місці якогось злочину. Його теж стали припрохувати до юшки, але він, як німий, не відгукнувся. Постояв, подивився на багаття, на розпотрошену рибу, яку навіть не всю використали для юшки, і мовчки закрокував далі через Писанчин поруб, де всюди, тут і там, темніли в надвечір'ї колоди неліквідних верб.

— Чудний чоловік,— промовив після мовчанки вслід лісникові шофер Самарський.— Давно б уже йому переселитися на вищу горизонталь, а він усе кружляє тут, як сич, ніяк не може розлучитися з учорашнім днем.

— А тобі легко було б? — заступилась за лісника Маша.— Стільки літ тут прожити, все життя цей ліс берегти, а тепер...

Постать лісника вже ледве маячила на згасаючім тлі заходу. Скоро вона й зовсім зникла, потонувши в синіх плавневих димах, що низько стояли над землею.

— Дівчата, ну сідайте вже! — гукнув Писанка, старшинуючи.— За вами затримка.

Стефа, всівншсь першою, ревниво стежила, де сяде Маша. А Маша, веселим поглядом окинувши товариство, сміливо наблизилась до Шелюженка і, всміхнувшись, сіла біля нього.

Був після цього повний місяць у небі, і білосніжні лілеї на озері, і далеко линули в плавневу безгомінь задушевні гуцульські пісні...

Потім поступово стали розходитись — хто до табору, хто поза табором, і край озера незабаром зосталось стояти їх лише двоє: Маша і Шелюженко.

Це був їхній вечір!

Це було те, що мовби судилося їм: оця ясна, повита місячним маревом ніч, оця чаруюча плавнева безгомінь... Не так від чарки впарились за вечерею, як впивались тепер від щастя бути разом, від самої можливості, нарешті, вільно відчути свою близькість, гаряче хвилювання одне одного... З пристрасною, нежданою для самої себе відвертістю Маша розповідала йому про себе, про гірке своє дитинство, що минало в карпатській колибі, про батька-бокораша, що на Білій Тисі загинув.

А він, Шелюженко, відчувши раптом потребу розкритися їй, розказував, як недавно ще був "приписаний до неба", літав штурманом на літаках і бачив усі оці плавні Великого Лугу звідтіля, з високого — куди там пташиного! — польоту. Буруни сріблястих верб, гаї, ліси, несподівані серед степового краю то яскраво-зелені, то ніжних оливкових відтінків, помережані світлими дніпровськими рукавами острови, урочища, будиночки бакенщиків та лісників — вони правили йому за своєрідні орієнтири, немало їх було позначено на його штурманських картах.

Незчувся, як навіть мрією своєю відкрився їй: ось розчистять плавні, розіллється тут море, і стане він тоді, як і старший його брат, водником, водитиме флот по затоплених оцих урочищах. Місця все це рідні йому з дитинства, досі в пам'яті йому та ніч, коли малим їздив до дідуся на пасіку в плавні... Звичайно, жаль дивитись і знати, що залізняк над Бузулуком востаннє цвіте, душа болить, але життя є життя... Голос його бринів довірливо, майже інтимно. Вдома не відкривався в таких речах, а їй, ще вчора майже незнайомій, розкривається, все виповідає.

Було десь за північ, коли вони підійшли до наметів, уже повитих сном, окутаних місячним маревом.

Писанка ще звечора запросив Шелюженка ночувати до себе, і Маша чула це, але тепер, коли вони вже стояли біля Писанчиного намету, вона раптом заступила йому дорогу, поклала руки на плечі:

— Не пущу!

— Чому?

Вона сміялась до нього очима і була вся якась аж дика, аж небезпечна.

— Тікаймо звідси!

— Що ти говориш, Машо! Куди?

— Куди завгодно,— вона рішуче стріпнула головою,— аби лиш разом, аби лиш удвох: ти і я.

— Це неможливо, Машо. В мене сім'я, в тебе чоловік десь...

— Був, та не є!

— Як це "не є"?

— А так! Доки був в армії, все його ждала і сюди ось, може, з туги по ньому вербувалась... а він... Вбив собі в думку таку підозру, що не сама я сюди завербувалась, що інший хтось спить тут зі мною в палатці! А зі мною тут — як на сповіді оце говорю — ніхто ще не спав. Не вірить, паплюжить, всякими словами обзиває мене в листах. Ну, а коли за таку мене маєш, то яка тут любов — іншу собі шукай! А я теж вільна тепер, і вільно мені кого схочу кохати! Ось хоч тебе!

— Мене?

— Так, тебе. Тебе одного хотіла би я в себе залюбити. Ой, як би хотіла!

— Але ж не вільний я, Машо.

— Вивільнись!

— Не так просто.

— Чому ні? Адже і я тобі подобаюсь... Кинь її, ти мені найлюбіший! Усе мені в тобі таке миле: і очі, і голос твій, і оці ямочки на щоках,— вона погладила його долонею по щоці.— Чи, може, ти мене боїшся? Над хмари не боявся злітать, а мене боїшся?

— Не боюсь, Машо,— він міцно пригорнув її до себе.

— Так чому ж? Хай буду твоя. Куди хоч за тобою піду! А то навіть тут, у плавнях, житиму з тобою, буду тобі як коханка!

її запальна чистосердечність, готовність іти на все щиро захоплювала його і присоромлювала водночас, і відгукувалась гіркотою в душі. Дивився на Машу, на її збуджене, ще вродливіше, ніж удень, обличчя і розтерзував себе думкою-болем: чому, чому не зустрілась ця любов тобі раніше, коли ти ще був вільним і міг би так само розкуто й чистосердечно відповісти їй своїм почуттям? А тепер?.. Чим міг він відповісти їй тепер? Краденим плавневим коханням, що принижувало б їх обох?

І хоч нічого їй не відповів, вона його зрозуміла. Впала головою на груди й забилась у гарячім риданні. Він ще ніжніше пригорнув, приголубив її до себе, цілував запашне її волосся, цілував шию, що пахла сонцем, чув солоний смак її сліз на губах.

Зоряний шмат неба видно крізь дірку в Писанчинім наметі. Лежить горілиць Шелюженко на постелі з лугової трави і, дивлячись на той зоряний шмат, з гіркотою думає про те, як, по суті, невдало склалось його родинне життя. Одруження його було випадковим, власне, навіть легковажним. Та, яку взяв собі в дружини, виявилась людиною важкою, грубою, сварливою. Вона була старша від нього на кілька років, першим чоловіком мала льотчика з їхнього авіаміс-течка, який загинув при нещаснім випадку. Різниця у віці не давала їй спокою, вона весь час підозрівала Шелюженка в якихось сторонніх зв'язках і після влаштованих йому сцен сама ж бігла на нього скаржитись то командирові, доки був у частині, то секретареві райкому, коли після демобілізації став працювати в тутешнім райкомі. Вона вимагала, щоб Шелюженко кохав її, і наївно думала, що до цього його зможуть присилувати, хоча сама давно вже втратила до нього справжнє почуття і якщо й трималась Шелюженка, то більше, мабуть, ради звички, ради його зарплати й становища.

Мають вони сина — хлоп'я шести років.— але й для нього в неї не вистачає материнської ласки, вона охоче збуває дитину з рук, і дитина місяцями живе в дідуся та в бабусі — Шелюженкових батьків. Вона вважає Шелю-женка невдахою, і те, що його перекинули на роботу сюди, в глухий, занедбаний "Ліспромгосп", є найкращим, мовляв, цьому підтвердженням.

Місто, повернутися в місто — це було її настійливим домаганням. Зараз вона мешкала з сином тут же, в плавнях, у ліспромгоспівському "плавучому санаторії", як жартома прозвали на розробках водницьку брандвахту, що її з початком робіт було одержано від дніпровського землечерпального каравану. З місяць тому цю брандвахту по дніпровських рукавах водники провели в глибінь плавнів, і тепер вона використовується під квартири ліспромгоспівського начальства. Брандвахта стоїть на якорі в мальовничому місці: ліс, вода, чудове повітря — інші жінки почувають себе там справді ніби в санаторії, а вона й тут уже встигла з усіма пересваритися, і, коли Шелюженко повертається додому, щоразу доводиться йому ніяковіти перед

сусідками за її грубість, лайливість. Брандвахту вона називає не інакше, як гауптвахтою, і для самого Шелю-женка брандвахта з часом таки й стала схожою на гауптвахту.

І, може, якраз тому, що такою гіркою була для нього брандвахта, він з особливою спрагою пив зараз цілющий прекрасний напій почуття, напій, що його повним через вінця келихом піднесла йому оця так несподівано зустрінута Маша. Маша! Йому здавалося, що в юності він мріяв саме про неї, і ось тепер, хоч запізно, нарешті, зустрів, відшукав її. Щира, жагуча, відкрита душа, яким щастям була б вона йому в життєвій дорозі... А може, ще не пізно? Може, якраз вчасно зламати, перебудувати все, що було так невдало збудоване, і, давши собі волю, безоглядно кинутися в клекочучий вир почуття? Все, що було найкраще в його душі, Маша сколихнула, пробудила своїм бурхливим освідченням, своїм запальним пристрасним закликом, що так незвично, так сміливо пролунав серед цієї місячної плавневої ночі. Одразу стало ясно, що досі він жив не так, як треба, що мусить жити інакше. Та варто було йому уявити, які скандали підніме дружина при першій його спробі йти на розрив, скільки наклепницьких заяв посиплеться в різні інстанції, і на серце лягав тягар, і все вже мовби оберталося проти нього, все вже складалося так, що потерпілою буде вона, а винуватим зостанеться він один. Але, може, варто і через усе це пройти? Пройти ради того, що буде...

В уяві постала Маша: мабуть, так само, як і він отут, лежить горілиць у своєму наметі й, ковтаючи сльози образи, думає, про нього, про його відмову на оте пристрасне, самозабутнє: "Тікаймо!" А що, коли ти даремно не послухавсь її, що, коли ти своєю відмовою, своїм, може, хибним розумінням обов'язку втрачаєш зараз щось таке, за чим шкодуватимеш потім усе життя?

Мов у невилазних хащах плутались, бились думки, нових шляхів шукало розтривожене серце, і все ж навіть у цьому стані повного сум'яття й розбентеже-ності, Шелюженко почував себе незмірно — як у перший виліт у небо — щасливим. Почуття щастя виповнювало його від

одного усвідомлення, що зовсім близько, за кілька кроків від нього, в сусідньому наметі, є людина, готова йти за ним хоч на край світу, людина, про існування якої він зовсім недавно ще навіть гадки не мав і яка раптом ось стала йому такою близькою, жаданою, найдорожчою. Вийди тільки, стиха обізвися — і вона тої ж миті з готовністю випурхне до тебе з-під свого низького росяного намету, і вже високе зоряне шатро неба вінчально розкинеться над вами, над вашою любов'ю.

* * *

Термінове відрядження в управління новобудови змусило Шелюженка наступного дня залишити "Ліспромгосп". Відрядження забрало в нього більше тижня.

Маша весь цей час була сама не своя. Не стало чути в таборі її заливистого сміху, відпала охота грати у волейбол, вечорами приїздило кіно, але навіть і це не приносило їй відради. Рано вкладалась до сну, хоча — чути; було — не спить. "Закохана!" — перешіптувалися між собою дівчата, тільки ж більше горя їй з цього кохання, табірний люд, знаючи це, співчував венгерці, лише буфетник при її появі усміхався злорадно. А коли він кидав услід їй давній лісорубський жарт: "Пішла Маша по пояс у росах",— то це звучало зараз у його вустах негарною двозначністю і натяком на ту місячну ніч, що її верховинка провела в папоротях біля озера в парі з Шелюженком.

Наче після хвороби, змінилася Маша. Схудла, сині тіні лягли під очима, але працювала з такою ревністю, як ніколи до цього. Надвечірні багаття її стали ще вищими, відмітними з-поміж інших — розкладала їх так, ніби хотіла, щоб видно було їх за дальні озера, за темні урочища, аж туди, де був він у цей час, її милий...

Якось після роботи запропонувала вона Стефі пройтися, як раніш. Давненько не прогулювалися разом, усе чомусь не випадало, і ось,

нарешті, знов... Пішли й пішли поміж пеньками й незчулися, як опинилися на чималій відстані від табору.

Сонце було при заході, а з півночі підіймалась, заходила темна туча. Незабаром і сонце пірнуло в хмари, і там, де було ясно, зосталось палахкотіти лиш одне розвироване провалля вогню. Облиті полум'ям хмари рвано, кошлато звисали над смугою потемнілих плавневих лісів, над пустинними пенькуватими зрубами, навіваючи якусь неясну тривогу.

— Коли дивлюсь туди он на захід, чомусь так сумно-сумно стає,— заговорила Маша йдучи і, зітхнувши, запитала несподівано:— Скажи, Стефо, могла би ти стати матір'ю не своєї дитини?

Стефа здивувалася.

— До чого це ти? Маша наполягала:

— Ні, скажи: могла би?

— А ти?

— О, я би її так тішила,— вимовила Маша нависпів, з ласкою в голосі.

Поруб кінчався, за ним далі шуміла, билась на вітрі вербова гущавінь, крізь віття проблискувала вода. Місце було незнайоме, і Стефа запропонувала вертатись. Маша, одначе, йшла далі.

— Тут десь у протоці їхня брандвахта стоїть,— сказала вона, і по ній видно було, що приходить сюди не вперше.

— Нащо тобі брандвахта? — здивувалася Стефа. Маша, не відповідаючи, пробиралась вперед.

Невдовзі крізь нависаюче віття верб прозирнула на воді незграбна, обвішана пелюшками брандвахта, більше схожа на плавучий барак. На березі бавились діти, грали в піжмурки, то з галасом збігаючись, то знов розшмигуючись по кущах.

— Глянь, яке славне,— схвильовано вхопивши Стефу за руку, вказала їй Маша на біляве кругловиде хлоп'я, що, помітивши їх, застигло неподалік.— А які ямочки на щоках, дарма що не сміється... Хлопчику! Як тебе звати, хлопчику?

Хлоп'я, нахмурившись, позадкувало до брандвахти.

— Ну, скажи ж, як тебе звати? — схвильовано перепитала Маша, йдучи за дитиною і не зводячи з неї очей.

— Гей, ви там! Чого до дітей пристаєте? — раптом почулося з брандвахти грубе, невдоволене.

Гукала якась гладка жінка в квітчастому халаті, що саме вийшла, видно, збирати розвішану на брандвахті білизну.

— Своїх треба мати,— продовжувала вона так голосно, ніби між ними був кілометр відстані,— а то, як зозулі, заглядають до чужих!.. Отакі якраз сім'ї й розбивають!

Іще вона говорила щось грубе, образливе, але Маша, здається, не чула тих слів. Відступивши до Стефи й ніби шукаючи біля неї захисту, вона прикипіла на місці вражена й невідривно розглядала крикуху. "Вона — в очах Маші з'явився раптом якийсь недобрий, суперницький блиск.— Та, що має законне право на нього, та, що коли завгодно може бачити його, називати своїм! За що, за що їй таке щастя?!"

Жінка не вгамовувалась. Розмахуючи ганчір'ям, усе картала тих, що зазіхають на чужих чоловіків, замість того щоб шукати собі телепнів нежонатих.

— Ідіть собі геть! Нема вам чого тут підглядати! — долітало все лютіше з брандвахти.

— Ходім, ходім,— Стефа, палаючи з сорому, вже шарпала Машу за руку.— Хочеться тобі слухати цю скандалістку. Хай вона щезне, ротата!

Так і відступили в гущавінь, супроводжувані її лементом, який усе ще лунав над брандвахтою.

Туча швидко насувалася, і їм довелося поспішати. Вже коли наближались до табору, Маша раптом промовила, наче подумала вголос:

— І оце він на все життя до неї прикутий... Такий орел! Навіщо воно так. Стефо?

Дома намети аж гули од вітру: їх тіпало" шарпало, зриваючи з місця.

Робітники, збившись під навісом біля буфету, дивились на бурю, що йшла над плавнями, та слухали свого юного гармоніста Стася — він недавно придбав собі гармонь і тепер не випускав її з рук. Весь вільний час він цигикав і цигикав, виграючи одне, а наспівуючи зовсім інше:

Ще два рочки ту полегінюю, Потім на венгерці я ся о;кеню.

Веселився безжурно люд, чути було пісню і жарт, одна тільки Маша весь вечір стояла осторонь, аж під крайнім стовпом навісу, не беручи цього разу участі в веселощах. Усе наче ждала когось. Вже й розходячись по наметах, робітники бачили біля стовпа її високу, сумовито похилену постать.

Усю ніч вітер бив, виляскував брезентом наметів, усю ніч гнав хмари по небу, а дощу так і не нагнало. Тільки курява розпорошених польових грунтів піднялась у повітрі така, що й наступного дня стояла над степом, над плавнями.

Пилюка скрипіла Щелюженкові на зубах, коли він у завіях куряви примчав мотоциклом до переправи і взявся за трос, щоб допомогти поронникові гнати порон на той бік. Сталевий, у колючках обірваних струн трос боляче врізавсь Шелюженкові в руки, проте він тягнув і тягнув, аж в очах темніло від напруги, бо щось тривожне підганяло його, веліло швидше добутись на той бік. Там Маша, там десь вона жде його, жде! Звідти всі ці дні блищали йому її очі, оті збуджені, нічні. Блиск її очей уночі — не міг він його забути в поїздці, це стало найкращим, що бачив він будь-коли в житті.

З твердим вирішенням, з невідступним наміром їхав сьогодні Шелюженко на урочище: на цей раз зустрінеться з Машею, щоб більше вже з нею не розлучатись. Вирішення прийшло якось само собою під час поїздки, під час розлуки, коли він так багато передумав про

Машу і ще гостріше відчув те щастя, яке вона йому принесла.

Уже збираючись повертатись додому, Шелюженко випадково зустрів на новобудові свого давнього друга-льотчика, який ще по авіамістечку добре знав теперішню Шелюженкову дружину і був щиро здивований, що Шелюженко досі з нею не порвав.

— Я був певен, що ти давно скинув із себе цей баласт! — вигукнув товариш, співчуваючи Шелюжен-кові.— Нестерпна ж людина!

Вони довго розмовляли про це, і підтримка з боку товариша ще більше упевнила Шелюженка в його вирішенні: друзі його розуміють, друзі теж підтримують його почуття! Отже, так, і тільки так!

Уже коли порон пристав до берега і Шелюженко взявся викочувати мотоцикл, помітив раптом, що руки його в липучій крові, обранені, порізані тросом.

— Стривайте,— кинувся поронник кудись понад берегом.— Подорожника треба прикласти.

Але він не став ждати. Все та ж і радісна і чомусь тривожна нетерплячка змушувала його квапитись, гнала вперед. Маша гарячим своїм поглядом протинала відстань і кликала, кликала...

Мотоцикл підстрибуючи мчав по розбитій дорозі, що вела на 18-й квадрат. Чи ті це плавні? До невпізнання все змінилося за час його відсутності. Поруби поширшали, ліс відступив десь у закутку, в порубаних просвітах стало видно Дніпро, потойбічні гори, далеке місто, а по цей бік, на піщаній косі, стало видно хатину бакенщика з червоними конусами сигнальних знаків, розвішаних біля неї, а там он ген-ген забіліла на узліссі хатина лісника, що досі, як гніздо, ховалася в гущавині, а тепер раптом опинилася на белебні. Сюди й туди йдуть трактори, лісовози, заблищало знайоме озеро, тільки дими чомусь не димлять на узліссі. Чому вони не димлять?

Не видно вогнищ, немає плавнів, але, як виявилось... не було й Маші!

— Шукай вітра в полі,— з якоюсь винуватістю промовив зустрінутий на узліссі Писанка.— Ще вчора була, а сьогодні... Порожня постіль зосталась у наметі після неї та Стефи.

— Де ж вона може бути? — запитав поблідлий Шелюженко, наближаючись до Писанки.

Майстер розвів руками: хто його зна. Може, ще сидить оце з своєю Стефою на станції без квитка, бо вирвалась ні з чим, навіть касира не захотіла ждати. А може, в Каховку подалась? Стефа якось нібито

призналась дівчатам, що хотіли б вони з Машею вивчитись працювати на отому високому, що як журавель, на екскаваторі тобто. "Ми ж верховинки, то любим високе",— жартома казала вона в наметі.

Шелюженко повернувся до мотоцикла, важко поклав свої в зашерхліі крові руки на кермо. Заведений мотор ревнув, ніби хотів розірватись. За хвилину за мотоциклом лише курява звихрилась: помчав до станції.

Станція — це вже в степу, на узвишші, і курява мела тут ще більша. У запилюженому скверику під акаціями, що аж дзвеніли на вітрі своїм жерстяним листям, куняли на клунках якісь жінки, і Шелюженко кинувся до них. Вони злякано відсахувались, коли він заглядав їм в обличчя. Не було Маші в скверику, не було й на пероні. За відкритим семафором зникав хвіст товарняка.

У кімнаті буфету, куди забіг з перону Шелюженко, сидів, схилившись над кухлем пива, один-однісінький пасажир: лісник Кушугум.

Шелюженко від порога кинувся до нього з запитанням, чи не бачив він тут двох пасажирів, плавневих дівчат.

— Що — втекла? — лісник глумливо повів кущуватою бровою.— Втримати не зумів? Погано, значить, тримав. Чи, може, це тобі, як ото баби наші кажуть, за гріх?

— За який?

— Ще й за який. Такий ліс під ніж пустити. Півтораста тисяч гектарів лісу виплюндрувати. в наш час. Чи це тобі що? Кушугум насаджував, беріг, за стільки літ жодного лісопорушення не мав, а тепер самі ви та ваші інженери таке лісопорушення вчинили. Нових машин, кущорізів нагнали, всі топольки мої, що позаторік насаджував, зараз, як

косарками, косять. А я ось поїду і доб'юсь, усім розкажу, як ви тут хазяйнуєте,— в голосі його почулась погроза.

З тяжким серцем залишив Шелюженко приміщення станції, сів на мотоцикл. Далеко внизу, у величезній, як море, западині, лиснілися плавні, скупо освітлені сонцем з затьмареного, по-серпневому заюженого неба.

Юга сухою хмарою над краєм куриться та чорні шуліки шугають в повітрі.

Маша. Де ж її тепер шукати? На яких квадратах, під якими зорями?

З'явилася, щоб збурунити його душу, сколихнути життя і знов залишити його віч-на-віч з окутаними курявою плавнями, віч-на-віч з важкою брандвахтою, що стоїть десь отам, ланцюгом заякорена на тихій плавневій річці Бузулук.

Вода, вода, вода!

До найдальших степових балок наповнився нею весь плавневий край. Там, де були річки, переправи, де шуміли правічними вербами урочища Вовчиха, Темне, Скарбне, всюди тепер розлилося молоде степове море, бушуючи на вітрах, викидаючи під час штормів на берег величезне корчомаччя неліквідних верб. Море і море — мільйони кубометрів прісної води! Лише подекуди — нагадуванням про світ відгримілий, недавній — стирчать із води кущі, потемнілі залишки плавнів, яких тоді, видно, не встигли дорубати й спалити.

З ранньої весни й до глибокої осені йдуть серед просторів нового моря каравани суден з рудою, зерном, камінням з дніпровських кар'єрів.

Другу навігацію на буксирі "Відважний" ходить помічником капітана Шелюженко, водить по нових судохідних трасах баржі-рудовози. Навіть

у темну, осінню ніч, коли крута, піднята степовими вітрами хвиля запліскує аж на палубу, не шкодує він, що обрав собі цей нелегкий фах. Стоячи на містку і стежачи за вогниками бакенів у розбурханому нічному мороці, згадує, як будувалось тут море, як горіли плавні й надвечірніми димами затягувало ділянки порубів, урочища, озера.

Давно вже розформовано "Ліспромгосп", десь на інші розробки подався з лісорубами Писанка, а Маша... Маша-венгерка, де вона? Пройшла стороною, промайнула зірницею мовби лиш для того, щоб освітити йому його власне життя й, кликнувши до іншого, назавжди звільнити його від кайданів брандвахти.

Живе Шелюженко тепер з батьками, разом з ними виховує сина — влітку вже бере його з собою в рейси.

Траса його лежить через знайомі урочища, де палали колись розкладені Машею багаття. Щем та журба обранюють серце, коли проходить тут, по знайомих місцях, що їх ледве не торкаються днищами його важкі баржі-рудовози. "Верховинка, вона любить високе..." Минають роки, а Шелюженко все не може забути про неї, все не втрачає надії зустріти її.

Крізь штормовий вітер йому немовби вчувається її голос десь із глибини затоплених плавнів, з просторів підводних урочищ. Десь там, у глибинах, як і в його власному серці, продовжують жити і маревні місячні ночі, і теплі озера, і щедрі високі вогнища, що вона їх розкладала в надвечірній час.

1958